

SIMBOLUL COPACULUI ÎN POEZIA LUI DUMITRU MATCOVSCHI

Dumitrița SMOLNIȚCHI, dr., conf. univ.

Summary

In the poetry of Dumitru Matcovschi there is a tendency to assimilate folkloric and mythical elements. The poet uses the mythical symbols, setting up an ethical and aesthetic program. The symbol of the tree is part of the matcovschian specific topos and its imagery with native nuances. In its creation, the entire synonymous series of the lexeme tree and different species of trees: walnut, oak, lime etc., thus creating a tree cult. From the prism of the tree symbol, are also used other leitmotifs of the poet's creation: sorrow, memory, race, home. The tree symbolizes the entire spectrum of spiritual values.

Încă de la apariția primei sale plachete de versuri *Maci în rouă* (1963), în opera lui Dumitru Matcovschi se simte tendința de asimilare a elementelor etnofolclorice. Poetul se alimentează stăruitor din sevele bogate ale tradiției, recurgând la motivele și simbolurile mito-folclorice atât în conturarea imaginarului, cât și în invocarea și transmiterea unor valori etice. Interferența creației matcovschiene cu folclorul a fost consemnată de criticul literar M. Cimpoi: „Legătura cu folclorul este una consangvinică, ca la cei mai reprezentativi poeți basarabeni, configurând un program etic și estetic care presupune cultul rădăcinilor, originilor, solului, casei, pragului și vetrei.” [5, p. 212].

Motivul și simbolul copacului face parte din toposul specific matcovschian și imagistica sa cu nuanțe autohtone. În literatura populară există un cult al arborelui, iar scrierile poetului basarabean „împrumută” din folclor această alură sacrală a pomului. Arborele posedă calități și atribute neobișnuite, este un ocrotitor al casei, un simbol al perenității neamului, al viabilității

sentimentelor și trăirilor omenești. Imaginea arborelui, această „metaforă mitologică suplinește realitatea, ea contribuie la crearea unui cadru simbolic de o largă perspectivă, unde au loc manifestări rituale” [2].

După Jean Chevalier și Alain Gheerbrant [3], arborele este un simbol al cosmosului viu, al vieții, al ciclicității existenței, al vieții urmate de moarte și renaștere. El presupune o unitate între elementele fundamentale: aer, apă, pământ și foc și este imaginat ca o axă ce traversează cele trei dimensiuni: subterană, pământească și cerească. În același context, Mircea Eliade consideră că acest simbol este deosebit de important în religia creștină, unde în geneza biblică se vorbește despre Pomul Cunoașterii și Pomul Vieții care „se află în centrul universului, făcând legătura între cer, pământ și infern”, de asemenea „el este întruchiparea simbolică a unei entități” [4, p. 233].

În creația sa, Dumitru Matcovschi valorifică întreaga serie sinonimică a noțiunii, cu predominare a ultimului termen: arbore-copac-pom. Imaginea pomului este asociată permanent cu axis-mundi. Pomul vieții (titlul dat și uneia dintre piesele sale, scrise în 1977) apare ca simbol al devenirii și al vieții, pomul sugerează caracterul ciclic al existenței – moarte și regenerare, continuitatea generațiilor: „Din strop adânc de ape, / din veșnic strop de hume / destoinic Pomul Vieții / s-a înălțat anume./ Cu fructe dulci pe ramuri, / mereu în jos crescute: / copilul să le-ajungă / și blând să te sărute./ La ora de tămâie, / de-albină și de flutur,/ din Pom răsare Soare / și flori din Pom se scutur.” (*Pomul vieții*)

Copacul mai este și semnul statorniciei, și prin aceasta un reper în universul trecător, constituind legătura între cer și pământ.

Aceleași semnificații le comportă și *Pomul materiei* din poezia cu același titlu. Simbolului pomului i se alătură aici cel al

soarelui – un simbol plurivalent care se înfățișează, în primul rând, ca o manifestare a divinității. Prin soare, ca și prin pom, în lirica matcovschiană, se realizează imaginarul iubiri, vieții și a morții: „Cea mai frumoasă poveste, /cel mai înalt jurământ / Pomul Materiei este acum și oricând. / Soarele firea-ncâlzește, / scapară-fulgeră stea / Pomul Materiei crește/ din inima mea.// Clatină, blând îl clatină / boare-suflare de vânt./ Nu știu: e Pom, e Datină,/ e Astăzi, e Când?/ Lupta, o vesnică luptă,/ lupta cu haosul e.”

Versurile amintesc de crezul poetic al lui G. Coșbuc: „O luptă-i viața; deci te luptă / Cu dragoste de ea, cu dor. (*Lupta vieții*)

Având rădăcini mitice, într-o altă poezie, imaginea pomului amintește de izgonirea din paradis: „Eram cândva, când lumea nu era, / eram un vis înfiripat abia,/ eram o taină sau mai bine zis / eram un dor de pomul interzis. / Dor de pomul cel rotat, / dor de omul cel bărbat, / pomul când rodește-i pom, / omul când iubește-i om.” (*Pomul interzis*)

Viața omului, omul însuși este privit prin prisma simbolisticii pomului: „S-a uscat un pom./ S-a trecut un om. / Era pomul nuc. / Era omul prunc./ Era pomul corn./ Era pomul domn./ Era omul brad./ Era omul Vlad./ Și mai mult nimic. / Și eu iară zic: / Era pomul stejărel, / Era omul voinicel./ Era pomul pom rotat./ Era omul om bărbat./ Era pomul tot în floare./ Era omul rupt din soare./ Avea pomul puișori./ Avea omul pruncușori./ Și mai mult nimic./ Si eu iară zic:/ S-a uscat un pom,/ s-a trecut un om (*Om-pom*)

Ca simbol, pomul poate sugera imaginea unui neam întreg (aluzie la Basarabia?): „Vai de pomul care crește / la margine de livadă: / cine trece știu că-l pradă / și de freamăt, și de roadă.// Vai și de copacul care /crește-n marginea pădurii:/ zi și noapte-l

amenință / plumbul rece al securii.// Of, că marginile-s grele și-ncep iară să mă doară./ Vai de omul ce trăiește / la o margine de țară... (Mărgioară)

În poezia *Alb și negru* aluzia se face prin imaginea codrului, la poalele căruia se aude „zvon de secure”: „Sprijinu-mi fruntea în palmă și tac: / masa, de lemn, se preface-n copac./ Lăstare copacul a dat ca-n pădure./ Și-aud în pădure zvon de secure.” (*Alb și negru*)

Poezia lui D. Matcovschi „răsună în tonalități de cântec bătrânesc și de doină, o jale ancestrală, din adâncurile căreia străbat inflexiunile unei îndârjiri baladești. Murmurul legănat al trecerii și petrecerii are în surdină înverșunarea rămânerii și perseverența dăinuirii” [6, p. 82]: „Și lunecă-alunecă,/ pământu-ncet alunecă/ și pomu-ncet alunecă,/ și omu-ncet alunecă...”

S-a demonstrat, în cadrul unor studii și materiale de specialitate, că teiul, fagul, bradul, salcâmul, nucul, mărul sunt arborii cel mai des atestați în lirica populară, originea acestora aflându-se, conform lui R. Vulcănescu, în „mitologia arhaică dacică și daco-romană” – prin aceasta explicându-se și „sentimentul comuniunii dintre plantă și om” sau „mitul codrilor și al arborilor sacri” [7, p. 12].

Înglobând semnificații folclorice și mitice ale motivului, Matcovschi valorifică imaginea pomului ocrotitor, imagine care transpare în fiecare strofă a poeziei: „Apără-mă, frunză de tei, / te rog, mă apără: / sălbatic dușmanii mei / tună și scapără. // Păzește-mă, frunză de dud, / te rog, mă păzește: / prietenii m-au vândut / mol-do-ve-nește. // Lovește-mă, frunză de măr / cu neîndurare: / am căutat adevăr / în trădare. // Ascunde-mă, frunză de soc, / te rog, mă ascunde: / individa-i cu noroc / aici și oriunde.// Alină-

mă, frunză de nuc, / te rog, mă alină:/ speranțele-au ars ca pe rug, / ah, fără lumină...” (*Apără-mă, frunză*)

Poetizarea nucului din prag sacralizează un „anturaj” sufletesc de valori privit într-o stare de extaz. Atmosfera de sacralizare este orientată către un nivel superior de existență, căruia autorii îi conferă conotații speciale, vizează legătura omului cu pământul: „Avem un nuc și-i verde / Și-n pragul casei crește, / Cu nukul nu ne pierdem, / De moarte ne păzește.” (*Basarabia*)

Imaginea copacului din pragul casei sugerează și nostalgia vetrei părintești, rădăcinile, originile, continuitatea.

Se spune că la începutul lumii, când Adam și Eva au fost alungați din rai, erau foarte singuri. Eva visă că dacă ea și soțul ei vor mânca fiecare câte două nuci, vor căpăta însușirea de a se înmulți. Urmând sfatul din vis, avură copii. Poezia *Rădăcini* are tangențe vădite cu acest mit: „A căzut din cer o nucă/ Și-a crescut un nuc din hume,/ Și-a luat-o razna-n lume-/ Pelerin cu dor de ducă.// Gospodarul casei când/ A văzut lumina asta,/ Și-a chemat la el nevasta,/ Și-au îngenuncheat plângând.// Și-au tot plâns o noapte, vai,/ De-au ajuns să se trezească-/ Ea bălaie, el bălai.// Iar din talpă și genunchi/ Începură să le crească/ Rădăcini de nuc, mănunchi”.

Astfel, conotația sacralității copacului este integrată unei viziuni mitico-ritualice.

Secretul dăinuirii eului liric și a familiei sale este unirea într-un crez al existenței, conștiința unui destin comun, unitate consolidată de „nucul din poartă” – simbol al rădăcinilor, al temeiniciei: „Suntem un crez,/ suntem o soartă -/ Și crește nuc bătrân în poartă” (*Eu nu sunt pasăre*).

Motivul pomului din pragul casei se contopește și motivul dorului de neam și de țară: „În Țara Dorului, de dor, / numai de dor oamenii mor./ De-acasă dorul. Nu pribeag./ Ca pomul dorul. Cel din prag.” (*Țara Dorului*)

Versurile vibrează de sentimentul dorului din interior. În acest context, reținem și poezia *Mama*, operă plină de duiosie și recunoștință, exemplul de vers sincer și inspirat, în tangență cu motivul folcloric al *maicii bătrâne*: *Palma ta ne-a mângâiat, / Vorba ta ne-a legănat, / Am crescut cu alți copii de-o seamă. / Lângă pomul cel rotat, / Lingă pragul casei noastre, mamă...*

De această dată, simbolul copacului apare alături de imaginea casei părintești și a mamei.

Dumitru Matcovschi apelează la semnificațiile etice ale arborilor: „împlântându-și în pământ adânc rădăcinile viguroase, ei întruchipează legământul”; „oferindu-și umbra și fructele, arborii semnifică generozitatea”; și având „semnificația verticalității” simbolizează „setea de înalt, trăirea demnă” [1, p. 103].

Într-o altă piesă lirică, D. Matcovschi invocă datoria pe care și-o asumă eul liric față de generațiile care vin, datorie ce ține de perpetuarea valorilor sacre: „Trăind această viață,/ Avem o datorie:/ Să ținem focu-n vatră/ Prin secolii ce vin/ Și umăr lângă umăr/ Să creștem pomi din glie,/ Cu sfintele izvoare/ Ca să ne înfrățim” (*Datorie*). Pomul căpătă semnificații legate de imaginea baștinei,

Cel mai frecvent, în poezia lui D. Matcovschi, apar speciile de pomi: nukul, stejarul și teiul (sau floarea de tei). Dacă nukul simbolizează baștina și casa părintească, atunci stejarul este sinonim cu forța, este axa lumii, instrument de comunicare între Cer și Pământ: „Frânt de vânt nici un stejar

nu cade:/ Sfânt, neînfrânt stejarul orișicând./ Cresc rădăcinile-n pământ îngemănate / și crește viața noua din pământ.” (*Stejarul*)

Stejarul e o emblemă a nemuririi și trăinicieii (în antichitate, era închinat zeului fulgerului și al cerului).

În lirica lui matcovschiiană, pomul apare atât la singular, ca imagine vegetală a individualității poetice, cât și la plural, când copacii devin o prezență la care eul se raportează simbolic. Copacii, priviți ca un tot întreg, dau naștere motivului pădurii, reprezentând colectivitatea. Acest motiv însumează în sine diverse semnificații: de prietenie și ajutor al omului în fața vitregiilor naturii; de dragoste; de sfârșit și deziluzie, pe de o parte, rezistență și eternitate, pe de altă parte: „Pădure verde, pădure deasă,/ cea mai adâncă, cea mai frumoasă / Și trece-o vară cu dor pribeag/ Și nu mai vine cine mi-e drag! /.../ Pădure mamă, pădure soră/ Doru-i de-o viață / ci nu de-o oră / Iar viața trece, troiene cad/ Și nu mai vine cine mi-e drag!” (*Pădure verde*).

Spațiu mitic, pădurea, simbolizează, în creația poetului, eternitatea.

Simbolul copacului, care transpare prin filiera mitului folcloric, exprimă, în poezia lui Dumitru Matcovschi, un concept estetic și filozofic. Poetul imaginează viața poporului, reflectă istoria neamului, dar și adâncurile sufletului său.

Referințe bibliografice

1. Botezatu, Eliza. Poezia și folclorul: Puncte de joncțiune. Chișinău, 1987.
2. Butnaru, Tatiana. Sensuri mito-folclorice în poezia contemporană (motivul arborelui).

<http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=922>

[accesat pe: 12.03.18]

3. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain. Dicționar de simboluri, mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere. Vol. 1. București, 1985.
4. Eliade, Mircea. Tratat de istorie a religiilor. București, 1995.
5. Cimpoi, Mihai. Istoria literaturii române din Basarabia (compendiu). București – Chișinău, 2003.
6. Țurcanu, Andrei. Poezia între voința de identitate și „voința de putere”. În: Metaliteratură, anul IX, nr. 3-4 (21), 2009
7. Vulcănescu, Romulus. Mitologia română. București, 1985.

VALORI NAȚIONALE PERENE ÎN CREAȚIA LUI CONSTANTIN STERE

Vlad CARAMAN, dr., conf. univ.

Summary

*The article discusses and analyzes the cultural elements that denote the identity of our people, attested in C. Stere's novel *Near the Revolution*, but also in some of his journalistic or scientific articles. National values such as language, literature, folkloric traditions, knowledge, social philosophy etc. Both aspects of Romanian and European local identity are emphasized.*

Specificul național și identitatea românească, după cum vom vedea din observațiile asupra operei lui Constantin Stere, nu au dispărut din Basarabia după răpirea ei și anexarea țaristă din 1812 și până la Marea unire din 1918. Problema aceasta va fi formulată sub diverse aspecte și va fi prezentată în toate sferile de preocupări ale sale atât politice, cât și literar-culturale. Mai mult chiar, ideea va fi una de prioritate în activitatea sa, Stere luptând toată viața pentru recunoaștere și unire, fapt pentru care a suferit mult.